

Джерела та література

1. Булавина С. Культурно-освітні організації Волині: організаційно-правові засади і напрями діяльності (1921–1939) / С. Булавина. – Львів : Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, 2015. – 282 с.
2. Косач М. П. Історична Волинь: регіональна електронна бібліотека / М. П. Косач. – 2009. – 2 квіт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://istvolyn.info/index.php?option=com_datagallery&func=detail&catid=2&id=808&Itemid=18
3. Кучерепа М. Ковельська повітова «Просвіта» імені Лесі Українки та просвітянський рух у с. Сереховичі в міжвоєнний період / М. Кучерепа, О. Сушук // Минуле і сучасне Волині і Полісся. Сереховичі та Старовижівщина у світовій та українській історії : наук. зб. – Вип. 53 : Матеріали ЛПІ Всеукраїнської історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 24-й річниці незалежності України, 20 травня 2015 р., смт Ст. Вижівка – с. Сереховичі / упор. А. Бондарчук, А. Силук. – Львів : [б. в.], 2015. – С. 84–89.
4. Левчанівська І. Далеке і близьке : нариси, статті / І. Левчанівська. – Луцьк : Надстир'я, 2000. – 213 с.
5. Левчанівська І. Сенаторка / І. Левчанівська. – Луцьк : Надстир'я, 2004. – 258 с.
6. «Роде наш красний...»: Волинь у долях краян і людських документах. – Т. 3. – Луцьк : РВВ «Вежа» ВДУ ім. Лесі Українки, 1999. – 906 с.
7. Савчук Б. Волинська «Просвіта» / Б. Савчук. – Рівне : Ліста, 1996. – 154 с.
8. Семенюк А. Ковель: шлях через віки : історико-краєзнавчі нариси / А. Семенюк. – Луцьк : Надстир'я, 2010. – 552 с.
9. Семенюк А. Ковельщина: історія, слава і доля / А. Семенюк. – Ковель : [б. в.], 2015. – 637 с.
10. Семенюк А. Невідомий Микола Косач / А. Семенюк // Вісті Ковельщини. – 2013. – 23 трав. – С. 6.
11. Чашук М. Леся Українка з сестрою Ольгою – «просвітяни» / М. Чашук // Колодяжненський літературно-меморіальний музей Лесі Українки : веб-сайт. – 2012. – 13 лист. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kololesi.at.ua/publ/lesja_ukrajinka_z_sestroju_olgoju_prosvitjani/1-1-0-40

Гарбарук Алена. Истоки Ковельской уездной «Просвиты» (начало 1920-х гг.). В статье выяснено избранные аспекты основания просветительского объединения в г. Ковеле в 1920 г. Рассмотрен Устав сообщества «Ковельская имени Лесы Украинки Уездная “Просвита”». На основе анализа документа выделены ключевые направления работы организации – культурно-образовательный, благотворительный, памятникоохранный, популяризаторский и т. п. Особое внимание уделяется знаковым фигурам в развитии Ковельской «Просвиты» Самойлу Подгорскому, Николаю Косачу и Елене Левчанивской. Воспоминания дочери последней являются познавательным источником по истории уездного сообщества. Благодаря этим записям, раскрыты выдающиеся фрагменты из повседневности местных просвещенцев.

Ключевые слова: Ковельская уездная «Просвита», Устав общества «Ковельская имени Лесы Украинки Уездная “Просвита”», С. Подгорский, Н. Косач, Е. Левчанивская.

Garbaruk Alyona. The Origins of the Kovel District «Prosvita» (the beg. of 1920s). The article deals with the selected aspects in the process of founding of the association in Kovel in 1920. It is considered the Charter of «Kovel district “Prosvita” named after Lesya Ukrainka». The analysis of the document singled out the areas of the organization’s activity – cultural, educational, charitable, heritage, promotional and others. Special attention is given to leading figures in the development of Kovel «Prosvita» – Samiylo Pidgirsky, Mykola Kosach and Olena Levchanivska. The memories of Levchanivska the junior are informative source in the history of the district association. These notes revealed the extraordinary fragments of everyday life of the local community.

Key words: Kovel district «Prosvita», Charter of «Kovel district “Prosvita” named after Lesya Ukrainka», S. Pidgirsky, M. Kosach, O. Levchanivska.

УДК 94(477.82):371.83«1920/1930»

Юрій Сорока

Романівський просвітянський осередок у 1920-х – початку 1930-х років

У статті розкрито історію створення та діяльності одного з перших культурно-освітніх товариств на Волині – «Просвіти» – у с. Романів Луцького повіту. Установлено, що воно було важливим осередком економічного та культурного відродження українського народу, сприяло його освітньому й духовному розвитку.

Ключові слова: Романів, товариство, українське культурне життя, кооперативний рух, релігія.

Постановка наукової проблеми та її значення. Загарбання Польщею більшої частини західноукраїнських земель на початку 1920-х рр. призвело до етнополітичних змін у статусі населення регіону, а саме – поляки Західної Волині та Східної Галичини долучилися до титульної нації Другої Речі Посполитої. Натомість українці, які становили більшість населення й проживали на своїй етнічній землі, перетворювалися на національну меншину. Усупереч міжнародним зобов'язанням, польська влада не лише не забезпечила автономію українського населення, повноту його суспільно-політичних, економічних, культурно-духовних прав, але й удалася до протиправних методів денаціоналізації, позбавлення елементарних умов для національно-культурного життя. «Немає ніякого українського народу, – цинічно заявляв міністр освіти польського уряду С. Грабовський. – Український народ – це вигадки...» Далі він підкреслював, що українська проблема в Польщі буде ліквідована впродовж 25 років. Цією політикою на українських землях створено ситуацію, якої побоювався Ю. Пілсудський, коли в грудні 1918 р. писав: «Ні за що на світі я не бажав би, щоб Польща володіла великими просторами з вороже настроєним населенням» [9, с. 115]. Однак ці побоювання стали реальністю.

У таких умовах іноземного панування українці звернулися до виправданого методу боротьби – організації масових національних товариств різного спрямування – від політичних партій, об'єднань, культурно-просвітницьких організацій до сільськогосподарських товариств. Серед українських громадських організацій, що діяли на Волині в міжвоєнний період, чільне місце належить культурно-освітнім товариствам, зокрема «Просвіті».

Робота українських громадських організацій, що діяли на Волині в міжвоєнний період, розкрито в наукових статтях М. Кучерепи, Р. Давидюк, М. Філіпович та ін., що вміщені в збірнику за редакцією В. Барана «Просвіта» на Волині: минуле і сучасне» [7]. Аспекти національно-культурного та релігійного життя Західної Волині в 1921–1939 рр. розглянуто в монографії Ю. Крамара [6]. Названі праці відтворюють цілісну картину національно-культурного життя на території Волині в міжвоєнний період, побіжно торкаючись діяльності окремих просвітянських осередків.

Мета статті – дослідити історію створення та діяльність культурно-освітнього товариства «Просвіта» на Волині. Відповідно до мети сформульовано завдання наукової розвідки: висвітлити роль просвітянського осередку в с. Романів Луцького повіту в економічному, культурно-освітньому та духовному відродженні українського народу в 1920-х – на початку 1930-х рр.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Просвітянські осередки на Волині з'явилися ще в роки Першої світової війни, коли Дмитро Вітовський, майбутній провідник Української галицької армії, перебуваючи в 1916 р. на Ковельщині, заснував у селі Мацеєві «Просвіту». У тому ж році студент Київського університету Іван Федоров заклав осередок «Просвіти» у своєму рідному селі Тайкури Рівненського повіту.

Найбільше активізувалася культурно-просвітницька робота в роки Української революції в 1917–1920 рр. Уже наприкінці 1917 р. виникли організації «Просвіти» в Рівному, Кременці, Здолбунові, Острозі. 17 вересня 1918 р. засновано «Просвіту» в Луцьку, а дещо пізніше – у Володимирі-Волинському, Дубно, Ковелі.

Долаючи опір місцевої адміністрації, у лютому 1921 р. в Луцьку скликано перший з'їзд просвітянських організацій краю. Поступово мережа просвітянських організацій покрила значну територію Волині. Зокрема, Луцька «Просвіта» об'єднувала понад 100 осередків і філій, у яких нараховувалося понад 3,3 тис. членів. Дещо меншими були повітові товариства: Ковельське (102 і 3 тис.), Володимир-Волинське (72 і 2,3 тис.), Горохівське (48 і 1,9 тис.). У 1930 р. у повітових «Просвітах» Волині діяло 640 осередків і філій, що об'єднували 18,7 тис. осіб [7, с. 11–12].

Одним із перших осередків культурно-просвітницької роботи в Луцькому повіті була філія «Просвіти» й у селі Романів. На початку січня 1921 р. ініціативна група романівців на чолі з учителем Назаром Гутовським звернулася до Луцької повітової організації «Просвіти» з проханням: «Бажаючи відкрити в с. Романів філію Луцької “Просвіти” з відділами культурно-просвітним та драматичним, ми, члени ініціативного гуртка маємо честь просити Вас поклопотатися перед ким слід, про дозвіл на відкриття філії та скликання перших загальних зборів. 1921 рік, 1 січня» [1, с. 6].

Підписались:

Назар Гутовський

Захарій Миронюк

Андрій Миколайчук

Лаврин Миколайчук

Яків Щebet

Усього – дев'ять підписів.

Незважаючи на опір польських властей, 8 травня 1921 р. відбулися перші установчі збори філії, за результатами голосування на яких головою організації обрано З. Миронюка, заступниками – Р. Ружанського, С. Мельника, секретарем – О. Гаврилюка, скарбником – Я. Щебета. Зборами філії головою драматичної секції призначено Д. Петриченка, бібліотечної – Н. Гутовського. Установлено й розміри вступних та щомісячних членських внесків.

Із перших днів роботи організація стала центром українського культурного життя на селі: організувала вечори з нагоди православних свят, Шевченківських днів, Свята матері й інші. Найбільшою популярністю в селі користувався самодіяльний театр.

Уже із самого початку діяльності просвітнянських організацій польська адміністрація поставилася до них із пересторогою, чинила всілякі перешкоди для їхнього розвитку. Не стала винятком і романівська філія. Насамперед влада взялася за драматичний гурток: був звільнений з роботи його керівник, учитель із довоєнним стажем Д. Петриченко, заборонялося проведення вистав у шкільному приміщенні – найбільш місткому. Але найвідчутнішого удару по організації завдав призов у польську армію значної частини її членів. У такій ситуації романівська «Просвіта» в травні 1924 р. призупинила свою діяльність. Однак уже 14 січня 1925 р. за ініціатииви З. Миронюка, Т. Данилюка, Я. Гуменюка, М. Литвинчука, П. Лопатецького та ін. подана заявка на організацію нової філії «Просвіти».

8 лютого 1925 р. в присутності 34 осіб установчі збори романівської філії обрали нове керівне ядро організації: головою став Семен Мельник, заступниками – Дмитро Петриченко та Андрій Гуменюк; секретарем – Іларіон Миколайчук, скарбником – Микола Столярчук.

За рішенням зборів, окрім установлення вписових 50 і щомісячних 25 грошей членських внесків, вирішено насамперед організувати хор, драматичний гурток, провести передплату українських газет, створити похідну, постійно діючу бібліотеку; помешкання філії прилаштувати в церковній сторожці. Уже за перші чотири місяці своєї діяльності «Просвіта» поповнилася десятками нових її членів. Ними стали Демид та Текля Каленики, Петро Степанюк, Максим Горбатюк, Терешко Поліщук, Тихон Пугінець, Людмила Демидович, Данило Бондарчук, Іван Бондарчук, Остап Жабський, Єфрем Бобровський, Павло Морозюк, Трохим Циплюк, Устим Гуменюк, Кирило Приходько, Омелько Бакай, Тиміш Савчук й інші. Сума членських внесків становила на травень місяць уже понад 20 злотих. Окрім того, 43 злотих дав касовий збір від вистави «Наймичка» [1, с. 64].

Важливим елементом національного виховання стало проведення Шевченківських свят, або, як їх називали на Волині, – Шевченківських академій, започаткованих ще в 1880-х рр. у родині Косачів, зокрема Оленою Пчілкою, матір'ю видатної поетеси Лесі Українки. За змістом та програмою проведення вони були дуже схожі у всіх куточках Волині, проте в кожному селі й містечку відчувалося своє, неповторне, місцеве. Хоч програми Шевченківських свят наперед погоджувалися в повітових старостах, проте в них завжди панував український дух. У Романові урочисті зібрання розпочиналися вступним словом про значення свята, виголошенням рефератів про життя та діяльність Тараса Шевченка, його заслуги перед українським народом. Реферували на урочистих зібраннях члени товариства: Захарій Миронюк, Матвій Столярчук, Семен Мельник, Іван Климчук, голова драматичної секції Яків Лобурський, завідувач бібліотеки Володимир Гаврилюк та ін. До програми святкових вечорів обов'язково входили декламації віршованих творів поета, пісні у виконанні романівського церковного хору, вистави. На закінчення свята виконували «Заповіт» та національний гімн «Ще не вмерла Україна». Кожне таке свято збирало щонайменше 200 односельців, більше просто не могла вмістити простора на той час хата Ониська Максимчука [2, с. 18].

Значну увагу романівська «Просвіта» приділяла розвитку українського шкільництва. Запроваджена в першій половині 20-х рр. польським ендецьким урядом політика на ліквідацію української школи привела до виникнення на Волині так званих двомовних утравквістичних шкіл, де більшість предметів викладали польською мовою. У романівській школі, яка з трирічної в 1925 р. виросла на початку 30-х рр. у семикласну й нараховувала близько 150 учнів (із них лише 40 дітей поляків) тон задавали вчителі-поляки Олександр Загвойський із дружиною та Марія Куровська. У селі, як і по всьому краю, пройшла племісцитна кампанія зі збору підписів щодо навчання дітей українською мовою. Проте державна адміністрація не прислухалася до бажань населення й надалі намагалася нищити українське шкільництво [3, с. 19].

Не залишилися поза увагою «Просвіти» й проблеми, пов'язані з діяльністю православної церкви. На Волині з 1 млн 567 тис. населення 99,4 % були православними. Але вже в перші повоєнні роки православна церква на українських землях під владою Польщі залишалась уламком церкви російської, а її керівні органи перебували за межами Речі Посполитої. Православ'я потребувало змін, реорганізації,

перебудови й пристосування свого життя до умов тогочасної Польщі. Окрім того, православне духовенство в більшості своїй було російським не лише за національністю, а й за духом та переконаннями. У Романові склалася взагалі парадоксальна ситуація: ще до війни священником російською владою призначено чеха за національністю Володимира Заха, який, за твердженнями тогочасних парафіян, «не дуже сприяв до всього українського».

Вплив романівської «Просвіти» на церковний причет дав змогу поступово українізувати церковне богослужіння: на кошти філії закуплено українські церковні ноти, богослужіння все більше набувало характеру українського, національного, псаломщиком став член «Просвіти» Яків Лобурський. Просвітняни, як і всі жителі села, активно підтримали ідею скликання в Луцьку Українського церковного з'їзду й створення Української автокефальної православної церкви в Польщі. Під тиском мирян митрополит Діонісій у серпні 1928 р. змушений був визнати домагання українців справедливими та у виданій відозві дозволив уживання рідної мови при відправленні літургії [4, с. 124].

Ріст національної свідомості й бурхливі події релігійного життя української громадськості, наслідком яких стали значні здобутки в справі українізації православної церкви в Польщі та, зокрема, на Волині, змусили владу дещо пом'якшити політику щодо українства. Лібералізація польської політики в українському питанні, що намітилася після травневого перевороту 1926 р. і встановлення одноосібної влади Ю. Пілсудського, стала причиною появи так званого «волинського» експерименту. Його реалізатором у 1928–1938 рр. на Волині став воєвода Г. Юзевський. Стратегічна мета «волинської політики» полягала в тому, щоб через активізацію місцевих поляків, їхню участь у різноманітних громадських організаціях і культурно-освітніх товариствах ініціювати польсько-українське зближення, інтеграцію цього регіону в усі терени Речі Посполитої і політично асимілювати українське населення. Одним із головних тактичних завдань програми Г. Юзевського була нейтралізація впливів тих українських організацій, осередки яких перебували в Галичині. Ішлося про політичну ізоляцію Волині від впливів «галицького українізму» – утворення політико-адміністративного «сокальського кордону». Іншим завданням «волинської політики» Г. Юзевського була нейтралізація впливів на населення Волині не лише легальних українських партій, а й підпільних ліво-та праворадикальних політичних сил, особливо КПЗУ та ОУН.

На той час романівська «Просвіта» стала не лише центром українського культурного життя в селі, а й доклала чимало зусиль для розвитку кооперативного руху. Уже в 1921 р. за участю Луцької «Просвіти» постало перше «Сільськогосподарське товариство», а в 1924 р. відкрито український кооперативний банк; запрацювали кооперативні курси – бухгалтерські, молочарські та ін.

Від романівської філії на ці курси послано Миколу Демчука та Миколу Гаюка. Останній і став склепарем у селі. Склеп розміщено на місці нинішньої оселі родини Карнаухових. За спогадами, що дійшли до наших днів, він був підпалений місцевими поляками, але швидко відновлений. По всій Волині серед просвітян й усіх національно свідомих жителів поширився заклик «Свій – до свого – по своє».

Романівський кооператив «Сільський господар» нараховував понад півтори сотні осіб і належав до найбільш активних, таких як кооперативи «Добрий сіяч» (99 осіб) у с. Воротнів, «Українська вигода» (37 осіб) у с. Лище, «Селянська сила» (68 осіб) у с. Підбереззя Горохівського повіту та ін. У Воротневі діяв молокозавод, і його перероблена продукція з молочарень Романова та місцевих селян через Маслосоюз постійно експортувалася до Англії. У подальшому одним із напрямів реорганізації кооперативів було їх укрупнення, створення «районівок». Мотиви цього полягали в тому, що дрібні кооперативи відчували гостру нестачу обігових коштів (місячний оборот становив до 500 злотих). Ощадно-позичкові кооперативи зіграли важливу роль під час перебудови земельного устрою на селі: «парцеляція», «комасація» наділів вимагали значних фінансових витрат (купівля землі, витрати, пов'язані з перенесенням господарських і житлових приміщень, тощо) [4, с. 155; 8].

На кінець 1920-х рр. Романів нараховував 1258 жителів. У селі працювали млин і, окрім української кооперативи, ще два польські склепи. Граф Єжи Єзерський володів 6 тисячами десятин землі не тільки в Романові, а й в інших місцевостях воєводства [3, с. 48].

А «Просвіта» приваблювала до себе все більше й більше односельчан і, передусім, молодь. У 1928–1930 рр. її членами стали Яків Бобровський, Петро Бобровський, Петро Павельчук, Мирон Демидович, Кирило Бондарчук, Федір Бондарчук, Люба та Олександр Унгери, Федір Добровольський, Дем'ян Іванюк, Василь Левчук, Кирило Приходько, Степан Лоб, Оксана Кальнюк, Матвій Морозюк, Іван Карась, Василь Дідушок, Максим Максимчук, Андрій Шафатинський, Федір та Сидір Гуменюки, Людмила Пальоха, новопризначений паламар Максим Федорчук й ін. Станом на березень 1931 р. романівська «Просвіта» нараховувала 162 члени. Членські внески, численні пожертвування, зароблені гроші від

діяльності самодіяльного театру дозволили організації мати свою власну печатку, розширити передплату на українські газети й журнали, виплачувати кошти за оренду приміщень, запозичення костюмів, перук та декорацій на вистави, поновлення бібліотеки, поїздки фурманками в справах товариств та ін. Радував односельців духовий оркестр. Під егідою «Просвіти» запрацювала в Романові й молодіжна організація «Пласт» [3, с. 57].

Розмаїтий характер діяльності волинських просвітян дуже непокоїв правлячі коли Речі Посполитої. Усе частіше з боку військових звучали вимоги усунути Г. Юзевського з посади воєводи й змінити курс державної політики на Волині. Особливо агресивну політику компрометації «волинської програми» проводили партія «Стронніцтво народове» і товариство «Польська шкільна матица».

Під сильним політичним тиском місцева влада перейшла спочатку до процесу стримування, а згодом і призупинення діяльності «Просвіт». Послідувала відмова в перереєстрації осередків «Просвіт», під різними приводами заборонялися вистави, робили обшуки, арешти, знищували майно просвітян. Лише за 1932–1936 рр. на Волині під тиском влади ліквідовано 263 осередки «Просвіти».

У таких умовах 16 серпня 1932 р. Г. Юзевським прийнято рішення про призупинення діяльності Луцької повітової «Просвіти». 1 липня 1934 р. відбулися збори цього товариства, на яких воно припинило свою діяльність.

Романівська просвітницька організація протрималася до 21 липня. Уповноважений повітової ліквідаційної комісії Борис Бахів прийняв у романівського скарбника Захара Добровольського звіт, за яким рахувалися 65 книг (основну частину встигли роздати членам філії), шафа, тризуб із дикти, ширма театральна червона, шафа для книг, декорації та грошове сальдо у розмірі 0,85 злота. Майно було передане до комісії за адресою: м. Луцьк, вул. Ягелонська, 31 [5, с. 36].

Влада розуміла, що утворений культурно-освітній простір потрібно чимось заповнити, тому воєвода почав сприяти створенню мереж нової суспільної організації, якою стали «Просвітянські хати». Такі організації діяли лише на Волині й під впливом лояльної до польської влади партії – Волинського українського об'єднання (ВУО), яке виникло в Луцьку в червні 1931 р.

Колишні члени «Просвіти» на місцях намагалися використати легальність діяльності «Просвітянських хат» у національних інтересах. Романівська «Просвітянська хата», яка виникла в 1935 р., лише декларативно підтримувала ідею польсько-української співпраці. Насправді намагалася проводити активну роботу щодо піднесення культурно-освітнього рівня односельців. Із цією метою влаштовувалися вечори з нагоди Різдва, Шевченківських днів, Свята матері, урочистості, присвячені історичним особам і подіям – універсалам Центральної ради, Симона Петлюри та ін.

Швидко зростання організаційної мережі «Просвітянських хат» і «Рідних хат», вплив на їхню роботу українського національного руху не міг не тривожити польську владу, яка, починаючи з 1937 р., узяла курс на згортання й цих організацій. Потрібно відзначити, що, незважаючи на всі зусилля діячів ВУО, «Просвітянські хати» так і не змогли повноцінно замінити заборонені «Просвіти», хоча й сприяли збереженню української культури, вихованню любові до української книги, пісні, драматургії в складних умовах польської дійсності.

Ще з кінця 1920-х рр. на Волині починає активно розгортатися націоналістичний рух. На відміну від комуністичних осередків, які регулярно «живилися» матеріальною, фінансовою, кадровою й агітаційно-пропагандистською допомогою з СРСР, український національний рух виростав на місцевому соціальному і політичному ґрунті. Організація українських націоналістів, що утворилася в 1929 р., дуже швидко поширила свій вплив на населення краю. У Романові членами ОУН стали найбільш активні члени «Просвіти». Списки організації були настільки втаємничені, що їх на той час не могла встановити ні польська поліція, ні пізніше – органи НКВС.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Національний гніт на окупованих Польщею українських землях не лише не зміцнив внутрішнє становище Речі Посполитої, але й украй загострив соціальні та національні суперечності в ній. Більше того, таке загострення ігнорування інтересів корінного населення, насадження національної ворожнечі засвідчило слабкість урядових кіл Польщі перед загрозою гітлерівського нашествия й втрати своєї державності.

У відповідь на дискримінаційну політику польської влади в краї розгортався потужний національно-визвольний рух проти окупаційного режиму, який набув якісно нового характеру в умовах початку Другої світової війни.

Джерела та література

1. Державний архів Волинської області (далі – Держархів Волинської області), ф. 54, оп. 1, спр. 24.
2. Держархів Волинської області, ф. 58, оп. 2, спр. 62.

3. Держархів Волинської області, ф. 36, оп. 10, спр. 3.
4. Держархів Волинської області, ф. 54, оп. 3, спр. 81.
5. Держархів Волинської області, ф. 248, оп. 1, спр. 1.
6. Крамар Ю. В. Західна Волинь 1921–1939 рр.: національно-культурне та релігійне життя : монографія / Ю. В. Крамар. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 404 с.
7. «Просвіта» на Волині: минуле й сучасне : зб. наук. ст., док. і матеріалів / [за ред. В. К. Барана]. – Луцьк : РВВ «Вежа» Волинського держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. – 196 с. : ілюстр.
8. Протоієрей Гаюк М. Село Романів / М. Гаюк // Літопис Волині. – Вінніпег (Канада), 1990. – № 16, чис. 16. – С. 127.
9. Сорока Ю. М. Романів. Історичне минуле і сучасне волинського села / Ю. М. Сорока. – К. : ПАТ «Віпол» ПП. Сергійчук М. І., 2013. – 243 с.

Сорока Юрій. Романовський просветительский центр в 1920-х – начале 1930-х годов. В статье раскрывается история создания и деятельности одной из первых культурно-просветительских организаций на Волини. Акцентируется внимание на то, что с приходом в регион польской власти, просветительское движение развивается в глубь, стаёт важным фактором национальной жизни, расширяет свое влияние на разные сферы деятельности украинцев. Освещена роль романовской филии Луцкой «Просвита» в распространении украинских книг и газет, в проведении мероприятий приуроченных Шевченковским дням, Праздника матери и др.; она приложила много усилий для развития украинского кооперативного движения в селе. В статье показано влияние романовской «Просвита» на церковную жизнь, что способствовало постепенной украинизации церковного богослужения, освещена роль товарищества в развитии национального самодеятельного театра. В статье подняты вопросы влияния «Просвита» на развитие украинской школы, раскрыты репрессивные действия польских властей против членов организации.

Ключевые слова: Романов, товарищество, украинская культурная жизнь, кооперативное движение, религия.

Soroka Yuriy. Romanov Educational Center in the 1920s -early 1930s. The article focuses on the fact that with the advent of Polish authority in this region educational activity expands and becomes an important factor in national life, spreads its influence on the development of various spheres of Ukrainians' activity. The article highlights the role of romanov branch of Lutsk society «Prosvita» in circulating Ukrainian books and newspapers, in holding measures dedicated to Shevchenko's days, mother's day as well as its effort for the development of Ukrainian cooperative movement in the rural. The article shows the influence of romanov branch «Prosvita» on religious life, which promoted gradual ukrainization of religious service; outlines the role of society in the development of national amateur theatre. In the article the issues of influence of «Prosvita» on the development of Ukrainian school have been raised. Repressions of Polish authorities against the members of organization have been revealed as well.

Key words: Romaniv, partnership, Ukrainian cultural life, cooperative movement, religion.

УДК 94(477.82)«1928/1932»:061.2:008:37

Юрій Крамар

Ліквідація товариства «Просвіта» на західноволинських землях (1928–1932 рр.): причини та наслідки

У статті висвітлено причини ліквідації польською владою культурно-освітнього товариства «Просвіта» на території Волинського воєводства наприкінці 1920 – на початку 1930-х рр. Показано наслідки та вплив, яка мала ця подія на суспільно-політичні й культурні процеси в краї.

Ключові слова: товариство «Просвіта», Волинське воєводство, українська громада, національний рух, польська адміністрація.

Постановка наукової проблеми та її значення. Культурно-освітнє життя було важливою складовою частиною українського національного руху в міжвоєнній Польщі. В утвердженні національної свідомості українського населення східних воєводств Другої Речі Посполитої велику роль відігравали культурно-освітні товариства. Однією з таких організацій була «Просвіта», заснована ще в 1868 р. у Львові.